

Євгенія Медведєва

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО СПІВРОБІТНИЦТВА З УЧНЯМИ

У статті проведений аналіз поглядів відомих діячів музичної педагогіки на проблему підготовки вчителів музики до співробітництва з учнями. Виявлені особливості музично-педагогічного співробітництва. Розкрито зміст морально-естетичних та художніх цінностей, а також системи знань та умінь, якими мають оволодівати студенти у процесі підготовки до співробітництва з учнями.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями, особливості музично-педагогічного співробітництва.

Проблеми гуманізації музично-педагогічної освіти на сучасному етапі розвитку України визнаються пріоритетними. Професійна підготовка передбачає формування теоретичних відомостей та практичних вмінь майбутніх учителів музики щодо організації співробітництва з учнями у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл. Проте, педагогіка співробітництва є загальнопедагогічною теорією, яка має певні особливості впровадження у мистецькому освітньому просторі. Тому визначення особливостей підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями є актуальним питанням, що потребує детального розгляду.

Аналіз останніх досліджень показав, що виявлення особливостей підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями має здійснюватися з урахуванням специфіки мистецької та музично-педагогічної освіти, що характеризується наступними теоретичними положеннями:

– про цінності співробітництва у музично-педагогічній діяльності (В. І. Дряпіка, Д. Б. Кабалевський, О. М. Олексюк, Г. М. Падалка, Т. А. Смирнова);

– про підготовку майбутніх учителів у системі мистецької освіти (Л. М. Масол, О. М. Отич, О. П. Рудницька), особливості музично-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики (Е. Б. Абдуллін, О. В. Михайличенко, О. М. Олексюк, В. Ф. Орлов, Г. М. Падалка, О. Я. Ростовський, О. П. Рудницька, Т. А. Смирнова, О. П. Щолокова), форми співробітництва студентів мистецьких факультетів (Л. Г. Арчажнікова, Д. Б. Кабалевський);

– про мистецький діалог (М. М. Бахтін, М. С. Каган, О. М. Олек-

сюк, О. П. Рудницька, М. М. Ткач) та музичну співтворчість (Е. К. Економова, І. В. Козирева, В. М. Цалієв).

Метою статті є виявлення особливостей підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями на основі специфіки мистецької та музично-педагогічної освіти.

За даними словникової літератури, термін «особливості» тлумачать як характерні властивості, якості, ознаки явищ, що відрізняють їх від інших, подібних. Особливість підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями, на думку вчених, полягає у необхідності оволодіння естетичними цінностями, що втілені у творах мистецтва на підставі гуманної парадигми педагогічних відносин [1, с. 25].

Співробітництво нами розглядається як спільна музична діяльність майбутніх учителів музики та учнів у навчально-виховному процесі. Під спільною діяльністю розуміють специфічний людський спосіб активного ставлення до світу – процес соціальної та міжособистісної взаємодії, в ході якого студент творчо перетворює навколишній світ: себе та учнів – на діяльних суб'єктів, а освоювані явища – в об'єкт своєї діяльності.

Засобами музичного співробітництва є різні види музично-естетичної спільної діяльності вчителя та учнів (музичне сприймання та виконання музичних творів), що реалізуються у процесі навчання та виховання. Проблеми музичного сприймання та виконання досліджували В. Ф. Орлов, О. П. Рудницька, О. Я. Ростовський, Т. А. Смирнова тощо. З огляду на результати їх наукових праць можна стверджувати, що особливості підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва мають розглядатися у площині питань музичного сприймання та музичного виконання.

Аналіз наукової літератури надає можливість виявити, що особливістю підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями є необхідність встановлення «духовної спільності» (О. Я. Ростовський) між суб'єктами музичного навчально-виховного процесу, яка досягається під час музичного сприймання та виконання творів музичного мистецтва. Підготовка майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями має спрямовуватися на:

- усвідомлення значущості духовної спільності – єдності помислів та устремлінь учителя та учнів у музично-педагогічному процесі;
- координацію їх особистісних морально-естетичних цінностей.

Відомо, що музичне мистецтво проявляється як ціннісне ставлення особистості до світу через емоційне переживання, трансляцію та творення цінностей естетико-етичного характеру. Тому, саме музичне мистецтво має потенціал для узгодження ціннісних орієнтацій вчителя та учнів, пробудження між ними духовної спільності. Це відбувається, на думку В. Ф. Орлова, через те, що твір мистецтва стає активним суб'єктом співробітництва, впливає на формування спільності естетичних позицій,

поглядів (творчої інтерпретації) вчителя та учнів [2]. З цим аргументом погоджуються О. М. Олексюк та М. М. Ткач, які вважають, що провідний принцип музичного співробітництва полягає у ціннісній взаємодії музики, вчителя та учнів. В. Ф. Орлов підкреслює важливість відкриття системи цінностей, переконань, переживань, що дозволяє узагальнювати їх у тій мірі, в якій це можливо при збереженні кожним власної суб'єктивної унікальності і свободи [2, с. 164]. Дослідник акцентує важливість сумісних зусиль для досягнення духовної спільності через колективне опрацювання узагальнених уявлень, понять, установок, поглядів, ідеалів суб'єктів музичного навчально-виховного процесу [2, с. 166].

На думку О. Я. Ростовського, підготовка майбутнього вчителя до співробітництва передбачає оволодіння студентами знаннями та вміннями народжувати духовну спільність, вміннями організувати «співроздуми». Духовна спільність породжує особливі стосунки взаємної поваги та довіри вчителя-музиканта з учасниками музичного колективу. Вона сприяє створенню у класі «атмосфери колективного естетичного переживання музичного твору» [3, с. 33] у процесі музичного сприймання і виконання музичних творів.

Другу особливість підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями (оволодіння «мистецтвом душевного контакту з учнями») досліджувала О. П. Рудницька. Автор приділила суттєвої уваги знанням учителя про важливість співпереживання та співчуття, які сприяють встановленню душевного контакту із музичним колективом, художньому спілкуванню учнів із творами музичного мистецтва. На основі цих форм виявляється і формується спільність настроїв і думок, виникає згуртованість, що характеризує співробітництво як механізм спільної групової та колективної діяльності, вважає автор [4].

Вчені висловлюють думки про необхідність формування у майбутніх учителів музики таких особистісних якостей, як: а) комунікативність, емпатія, креативність та рефлексія (О. П. Рудницька); б) терпимість, доброзичливість і тактовність (В. Ф. Орлов).

Аналіз теоретичних праць фундатора вищої музично-педагогічної освіти Б. В. Асаф'єва показав, що автор наголошував на значущості підготовки студентів до встановлення солідарного виконавства у шкільному хорі. Солідарне виконавство – це вміння здійснювати взаємне збагачення партнерів (О. П. Рудницька, Т. А. Смирнова) у процесі колективного музичного виконання (спів, гра на музичних інструментах). Це вміння передбачає усвідомлення учасниками колективу ролі позитивного емоційного фону навчально-виховного процесу [2].

Спираючись на думки авторитетів, необхідно акцентувати увагу на підготовці майбутніх учителів музики до пробудження відчуття радості співритмічної колективної роботи; вираження єдиної колективної волі; переживання спільних запалюючих емоцій [5, с. 164]. Б. В. Асаф'єв

надавав виключного значення такій формі співробітництва, як «співучасть» слухача у втіленні композиторських задумів, яка допомагає пробудженню у нього інстинкту виконавця у процесі спільної музичної творчості [5, с. 150].

Т. А. Смирнова, спираючись на праці Б. В. Асаф'єва, вважає необхідним підготовку вчителів музики до педагогічного співробітництва, яке вимагає творчого діалогу диригента з хоровим колективом, що забезпечить інтелектуально-творчий діалог реципієнта і автора. Автор акцентує увагу на необхідності формування у студентів умінь: а) спрямовувати кожного співака хору на колективну творчість; б) стимулювати кожного співака хору до створення виконавської інтерпретації; в) вибору студентом особистісно значущого засобу втілення художнього образу хорового твору [6].

Необхідність створення атмосфери творчої співдружності майбутнього вчителя музики із класом цілком слушно підкреслює Л. Г. Арчажнікова [7, с. 85]. Співдружність як форма співробітництва передбачає творче об'єднання партнерів у мистецькому просторі, співдружність музикантів, літераторів, драматургів, художників.

Аналіз представлених наукових поглядів відомих вчених дозволяє визнати значну роль для підготовки вчителя музики до співробітництва духовних цінностей, професійно важливих і особистісно значущих якостей, знань, умінь. З огляду на виділені особливості, обґрунтовано структурні компоненти підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва: особистісно-ціннісний, змістовий та операційно-узагальнюючий.

Зміст *особистісно-ціннісного* компоненту полягає у формуванні системи цінностей та професійно важливих якостей майбутніх учителів музики. Підготовка майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями має здійснюватися на засадах морально-естетичних цінностей (Краса, Добро, Істина); професійно-педагогічних (Людина, Колектив, Єдність); художніх цінностей (твори музичного мистецтва); цінностей-якостей майбутніх учителів музики (дружелюбність, педагогічний оптимізм, толерантність, професійна відповідальність, педагогічний такт).

Розгляд *змістового компоненту* підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями дозволяє встановити систему інтегрованих знань про зміст і способи навчального та музично-творчого співробітництва з учнями, що складається з психолого-педагогічних (співпереживання, співчуття, співучасть, співдружність, співуправління) та музично-педагогічних понять (мистецький діалог, співроздуми, співтворчість, співзвуччя, гармонія, музичний ансамбль, хоровий стрій), термінів і відомостей про способи, методи впровадження ідей співробітництва у навчально-виховний процес.

Зміст *операційно-узагальнюючого компоненту* включає гностичні,

проектувальні, конструктивні, комунікативні та організаційні уміння з огляду на психологічну структуру діяльності педагога, що розроблена Н. В. Кузьміною.

Гностичні уміння є основою всіх інших видів умінь через те, що вони включають у себе вивчення та аналіз особливостей процесу та результату діяльності майбутнього вчителя музики, його здібностей до впливу на учнівський колектив. Майбутній учитель музики має здійснювати колективну пошукову та евристичну діяльність, висувати мету та формулювати педагогічні завдання, аналізувати педагогічні ситуації, рішення і результати музичного співробітництва. З огляду на ці вимоги, ми виділяємо у процесі підготовки майбутніх учителів до співробітництва з учнями такі гностичні уміння: а) інтегрувати та використовувати знання про різновиди форм співробітництва у музичній та музично-педагогічній діяльності; б) діагностувати творчі та виконавські здібності учнів; в) знаходити найкращі якості особистості учнів.

Проектувальні уміння майбутніх учителів музики: а) планувати спільну музично-естетичну діяльність з учнями; б) прогнозувати можливі складнощі при міжособистісній взаємодії у хоровому колективі; в) знаходити методи та прийоми розв'язання цих ситуацій; г) визначати найбільш раціональні види сумісної творчої діяльності учнів, що сприятимуть успішному засвоєнню ними музичних знань та умінь; д) коректувати свою професійну діяльність, виходячи з реакції учнів, в диференційованому підході до музичного навчання.

Конструктивні уміння майбутніх учителів музики: а) конструювати засоби організації співробітництва на стандартних уроках музичного мистецтва; б) організовувати співробітництво на нестандартному уроці (урок-концерт, урок-гра), виходячи зі специфіки роботи у різних класах; в) організовувати співробітництво на виховних загальношкільних заходах, враховуючи особливості учнів, їх здібності та інтереси.

З огляду на це, ми виділяємо важливість формування таких комунікативних вмінь майбутніх учителів музики: а) будувати взаємодію учнів і вчителя залежно від цілей, змісту, форм організації, методів музичного навчання; б) індивідуально впливати на учня в ході фронтального викладу навчального матеріалу; в) встановлювати доброзичливі довірливі взаємовідносини з учнями; г) виробляти єдину думку про вірний вибір дій, поведінки; д) мотивувати учасників педагогічного процесу до майбутньої музично-творчої діяльності.

Організаційні уміння майбутніх вчителів музики проявляються через уміння: а) організувати спільну музично-творчу діяльність учнів; б) корегувати сумісну навчальну та художньо-творчу діяльність вчителя та учнів, учнів між собою, вчителів між собою.

Аналіз наукової літератури з досліджень особливостей підготовки майбутніх учителів музики до співробітництва з учнями надав можливість

зазначити важливість встановлення духовної спільності між суб'єктами музичного навчально-виховного процесу, оволодіння «мистецтвом душевного контакту з учнями» та значущості підготовки студентів до солідарного виконавства, а також виділити структуру означеного процесу у складі: особистісно-ціннісного, змістового та операційно-узагальнюючого компонентів.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до співробітництва з учнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олексюк О. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К. : Знання України, 2009. – 123 с.
2. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : Монографія / за заг. ред. І. А. Зязюна. – К. : Наукова думка, 2003. – 262 с.
3. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
4. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька ; заг. ред. О. В. Михайличенко, ред. Г. Ю. Ніколаї. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 255 с.
5. Асаф'єв Б. В. О хоровом искусстве : сб. статей / сост. и коммент. А. Павлова-Арбенина. – Л. : Музыка, 1980. – 216 с.
6. Смирнова Т. А. Теорія та методика диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах: психолого-педагогічний аспект : монографія / Тетяна Анатоліївна Смирнова. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Горлівка : ПП «Видавництво Ліхтар», 2008. – 445 с.
7. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки : кн. для учителей / Л. Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.